

TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİ ÜZERİNE

KAMU MALİ TETKİKLERİ

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Mustafa MIYNAT
Prof. Dr. Birol KOVANCILAR
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Mustafa MIYNAT
Prof. Dr. Birol KOVANCILAR
Prof. Dr. Ramazan GÖKBUNAR

TÜRKİYE VE DÜNYA EKONOMİSİ ÜZERİNE

KAMU MALİ TETKİKLERİ

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025

Aralık 2025

ISBN: 978-625-5697-81-3

BASKI - CİLT
Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850) 441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

VERGİ HUKUKUNDA PİŞMANLIK VE ISLAH MÜESSESESİ: GÖNÜLLÜ UYUM ARACI MI, AHLAKİ RİZİKO MU?

Abdullah MARUFOĞLU[1]

GİRİŞ

Vergilendirme yetkisi, tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidarların egemenliklerini tesis ve tahkim etmelerinde başvurdukları en stratejik enstrümanlardan biri olmuştur. Devlet yapısının toplumsal, siyasal ve iktisadi dönüşümlere paralel olarak geçirdiği evrim, vergi sistemlerinin de daha karmaşık ve çok katmanlı bir mimariye bürünmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, bir kamu alacağının tahsili veya söz konusu alacaktan vazgeçilmesi kararı, salt teknik bir mali işlem olmanın ötesinde; devletin egemenlik gücünü kullanma biçimine ilişkin doğrudan bir tasarruf niteliği taşımaktadır.

Türk vergi sistemi'nin omurgasını "beyan esası" oluşturmaktadır. Bu sistemde vergilendirme süreci, mükellefin iradi bildirimi ile başlamakta; idare ise bu beyanların doğruluğunu denetim mekanizmaları aracılığıyla teyit etmektedir. Ancak, asimetrik enformasyonun varlığı nedeniyle beyan dışı bırakılan matrahların veya eksik bildirimlerin tespiti, mükellef ile idare arasındaki ilişkiyi sıklıkla bir uyuşmazlık zeminine taşımaktadır. İşte bu ihtilaf riskinin minimize edilmesi ve sistemin tıkanmadan işlemesi gayesiyle, 1950 yılında 5432 sayılı Kanun ile Türk vergi hukukuna "Pişmanlık ve Islah Müessesesi" dahil edilmiştir.

Ne var ki bu çalışmanın temel sorunsalı, hukuki bir imkân olarak sunulan pişmanlık ve ıslah müessesesinin, vergi sistemindeki işlevsel konumunun sorgulanmasına dayanmaktadır. Tartışmanın odağında; söz konusu kurumun vergi uyumunu güçlendiren ve mükellefi sisteme kazandıran bir "onarıcı mekanizma" mı, yoksa idarenin sağladığı koruma kalkanına güvenerek hukuka aykırılıkların stratejik bir tercihe dönüştürüldüğü bir "ahlaki riziko" (moral hazard) kaynağı mı olduğu sorusu yer almaktadır. Zira iktisadi rasyonalite perspektifinden bakıldığında; mükelleflerin, hata veya kasıtla gerçekleştirdikleri fiillerin maliyetinin (cezasının) pişmanlık hükümleriyle düşürüleceğini öngörmeleri, onları riskli davranışlara yöneltebilmektedir. Bir taraftan mükellefe ağır müeyyidelerden kaçınma ve "güvenli limana" sığınma imkânı sunan bu yapı; diğer taraftan sistemin suistimal edilerek vergi ahlakının

[1] Dr.Arş.Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, e-posta: abdullah.marufoglu@cbu.edu.tr, Orcid Bilgisi: 0000-0001-6385-6488.

aşınmasına ve dürüst mükellef aleyhine haksız bir rekabet ortamının doğmasına zemin hazırlama riski taşımaktadır.

Bu çerçevede çalışma; 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 371. maddesinde düzenlenen pişmanlık ve ıslah müessesesini; yapısı, kapsamı ve işleyişiyle birlikte ele alacaktır. İnceleme, kurumun sadece normatif boyutunu değil; aynı zamanda hem idare hem de mükellef açısından doğurduğu mali ve hukuki sonuçları, "gönüllü uyum" ve "ahlaki riziko" ikilemi ekseninde incelemeyi ve son kısımda eleştirel perspektiften bakabilmeyi amaçlamaktadır.

I. KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

A. Pişmanlık ve Islah Kavramları

Pişmanlık kavramı, etimolojik olarak Farsça kökenli olup, bireyin gerçekleştirdiği bir eylemin sonuçları karşısında hissettiği vicdani rahatsızlık ve üzüntüyü ifade eden soyut bir duygu durumudur (Erol, 2010: 15). Hukuki çerçevede ise bu kavram, cezai nitelikteki bir fiili işleyen kişinin, örneğin suç ortakları hakkında bilgi vererek cezai sorumluluğunu hafifletebilmesini sağlayan bir düzenlemeyi ifade etmektedir. OECD'nin 2015 verilerine göre, dünya genelinde 47 ülkede[2] uygulanan vergi hukuku bağlamında pişmanlık müessesesi, vergi kaybına yol açan durumların mükellef tarafından kendiliğinden idareye bildirilmesini kapsamaktadır (Kızılot, 1991: 34-35; Ejder, 2002: 1456; OECD, 2015: 29).

Islah ise, yapılan bir hatanın doğurduğu olumsuz sonuçların düzeltilmesi veya en azından bu hatanın farkına varılarak gelecekte benzer eylemlerden kaçınma yönünde bir kararlılık geliştirilmesidir. Pişmanlık duygusundan bağımsız olarak da gerçekleşebilen ıslah, hukuki düzenlemeler çerçevesinde, eksik veya hatalı beyanların düzeltilerek vergi ziyaının telafi edilmesini sağlar (Mutlu, 2015: 269 & Ejder, 2002: 500).

B. Vergi Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları

Vergi uyuşmazlıkları, bir tarafta kanun koyucunun yetkiyle donattığı vergi idaresi, diğer tarafta ise vergi yükümlülüğünü yerine getirmekle sorumlu mükellefler arasında doğan hukuki çatışmalardan kaynaklanmaktadır. Vergi idaresi kamu gelirlerini artırma amacını taşırken, mükellefler mümkün olduğunca az vergi ödeme eğilimindedir. Bu çıkar çatışması, vergi hukukunda ihtilafların temel kaynağını oluşturur. Nitekim literatürde vergi uyuşmazlıkları, mükellef ile idare arasında vergi alacağı ve

---

[2] OECD'nin 2015 listesinde yer alan 47 ülke: Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Arjantin, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Costa Rica, Çekya, Çin, Danimarka, Endonezya, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Afrika, Hindistan, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Jersey, Kanada, Kore, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malezya, Malta, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Rusya, Singapur, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda.

borcu ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkan hukuki anlaşmazlık olarak tanımlanmaktadır (Kırbaş, 1983: 27; Kaneti, 1989: 215).

Vergi uyuşmazlıklarının çözüm yolları, Türk vergi hukukunda idari ve yargısal olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. İdari çözüm yolları arasında; uzlaşma, cezalarda indirim, vergi hatalarının düzeltilmesi ve özellikle bu çalışmanın odak noktasını teşkil eden pişmanlık ve ıslah müessesesi yer almaktadır. Yargısal çözüm yolları ise vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay nezdinde yürütülen davaları kapsamaktadır (Tosuner-Arıkan, 2008: 143).

Vergi cezaları, kanuna aykırı fiillerin sonuçları olarak düzenlenmiş olmakla birlikte, bazı durumlarda bu cezaların kısmen veya tamamen ortadan kalktığı görülmektedir. Bu haller, ya fiilin suç olma niteliğini ortadan kaldırmakta ya da cezayı sona erdirmektedir. Vergi Usul Kanunu'nda ve doktrinde bu kapsamda sayılan başlıca müesseseler şunlardır: Yanılma, Pişmanlık ve Islah, Mücbir Sebepler, Ölüm, Terkin, Zamanaşımı, Af, Uzlaşma, Cezalarda İndirim (Candan, 2004: 119; Karakoç, 1994: 67).

C. Türk Vergi Hukukunda Düzenleme (VUK m.371)

213 sayılı VUK'un 371. maddesinde, pişmanlık ve ıslah kuruma ilişkin usul ve esaslar ayrıntılı bir biçimde kaleme alınmıştır. Anılan düzenleme kapsamında, mükellefin vergi kaybına sebebiyet veren bir fiil veya ihmalini kendi arzusu ile vergi idaresine beyan etmesi (pişmanlık) ve akabinde bu beyandan doğan mali yükümlülüklerini kanuni usullere uygun olarak ifa etmesi (ıslah) esas alınmaktadır. Mükellef tarafından idareye sunulan başvuru dilekçesi, vergisel ödevlerini tam ve zamanında ifa edememiş olmasından duyduğu pişmanlığın hukuki bir göstergesi olarak değerlendirilmekte ve vergi idaresi bu iradi bildirimi dikkate alarak, mükellef aleyhine uygulanabilecek cezai yaptırımları ortadan kaldırmaktadır.

Pişmanlık ve ıslah müessesesinin uygulama alanı, VUK m. 371 uyarınca beyana dayalı vergilerle sınırlandırılmıştır. Müessesenin işlerlik kazanabilmesi için vergi ziyaına yol açan fiilin, mükellefin iradi beyanına dayanan bir vergi türüyle ilişkili olması gerekmektedir. Bu çerçevede Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Veraset ve İntikal Vergisi gibi beyan esaslı vergiler müessese kapsamındayken; idarece re'sen tarh edilen ve tahakkuku tahsile bağlı vergiler kapsam dışında kalmaktadır. Bu nedenle damga vergisi[3], harçlar ve motorlu

[3] Ancak Danıştay Yedinci Dairesi'nin 2006/3893 sayılı kararı, bu genel kuralda önemli bir istisna yaratmıştır. Kararda, 488 sayılı Kanun'un 22. maddesinin (a) bendinde düzenlenen damga vergisinin, ödeme öncesinde bildirim yükümlülüğü içermesi nedeniyle beyana dayalı vergi niteliğinde değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmiş; idarece pişmanlık şartlarının yokluğuna dair açık bir itiraz bulunmaması halinde, mükelleflerin pişmanlık hükümlerinden yararlandırılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu içtihat, pişmanlık müessesesinin uygulama alanının belirlenmesinde salt kanuni tanımın değil, verginin yapısal özelliklerinin ve özellikle ön bildirim gerekliliklerinin de belirleyici olabileceğini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

taşıtlar vergisinde pişmanlık müessesesine başvuru imkanı bulunmamaktadır (Şahin, 2008:65).

II. PİŞMANLIK VE ISLAH KOŞULLARI

Vergisel yükümlülüklerin yerine getirilmesinde pişmanlık ve ıslah kurumuna başvuran mükelleflerin talepleri, yasal gerekliliklerin karşılanmaması durumunda vergi idaresi tarafından reddedilebilmektedir. Söz konusu red durumlarının ortaya çıkmasında, mükelleflerin veya vergi sorumlusu konumundaki kişilerin yeterli bilgi birikimine sahip olmamaları yahut tecrübe eksikliği gibi öznel faktörler etkili olabildiği gibi, ilgili dönemde yaşanan normatif değişiklikler veya vergi idarelerinin farklı yorumlara yönelmeleri gibi nesnel unsurlar da belirleyici olabilmektedir.

VUK'un 371. maddesi hükmü çerçevesinde, pişmanlık müessesesinden istifade edebilmek için belirli şartların bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir;

A. Kendiliğinden Haber Verme

Pişmanlık ve ıslah müessesesinin temel unsurlarından biri olan "kendiliğinden haber verme" şartı, mükellefin kanuna aykırı fiilini alacaklı idarenin herhangi bir tespiti veya girişimi olmaksızın resen ilgili makama bildirmesini ifade etmektedir. Pişmanlık talebini içeren dilekçenin şekli yönünden kanunlarda herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiş olması, uygulamada önemli bir esneklik sağlamaktadır. İdare pişmanlık dilekçesini salt şekil yönünden red yetkisine sahip değildir (Işık & Topaç, 2006: 163).

Mevzuat hükümlerinin sistematik yorumundan anlaşılacağı üzere, pişmanlık ve ıslah müessesesi yalnızca beyana dayalı vergilerde uygulama alanı bulmaktadır. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, beyanname verme eyleminin tek başına pişmanlık talebini karşılamayacağı gerçeğidir. Zira idarenin mükellefin gerçek niyetini tespit edebilmesi için mutlaka açık ve yazılı bir dilekçe ile başvuruda bulunulması gerekmektedir. Uygulamada bazı mükelleflerin beyanname üzerine düştükleri "pişmanlık hükümlerinden yararlanmak istiyorum" türünden ibarelerin, müessesenin gereklerini yerine getirmek açısından yeterli olmadığı yerleşik içtihatlarla kabul edilmektedir. Öte yandan, idarece gönderilen beyan çağrı mektupları sonrasında verilen beyannameler açısından pişmanlık ve ıslah hükümlerinin uygulanmayacağı yönündeki Danıştay kararları, müessesenin felsefi temelini de yansıtmaktadır (Dan. 11. D., E. 1998-1562, K. 1999-1750, T. 05.05.1999; Dan. VDDGK, E. 1991/420, K. 1992/322, T. 02.10.1992). Bu tür beyannameler, mükellefin kendi iradesiyle ortaya çıkan bir pişmanlık sonucu değil, idarenin müdahalesi neticesinde verildiğinden, takdir komisyonu tarafından değerlendirilmektedir (Edizdoğan & Çelikkaya, 2007: 190-191).

Pişmanlık ve ıslah müessesesi kanunun yazılış amacı ve doktrindeki kabul görmüş tanımından hareketle değerlendirildiğinde, bu hükümlerden yararlanabilmenin ön koşulu mükellefin tamamen kendi rızası ve iradesiyle harekete geçmesidir. Bu temel şartın gerçekleşmediği durumlarda, diğer maddi ve şekli koşulların varlığının

araştırılmasına gerek bulunmadığı değerlendirilmektedir. Zira irade özgürlüğü ve gönüllülük unsuru, müessesenin varlık sebebini oluşturan temel yapı taşıdır.

B. Zamanlama Koşulları

Pişmanlık ve ıslah müessesesi, mükelleflerin vergi kanunlarına aykırı fiillerini kendiliğinden idareye bildirmeleri durumunda cezai yaptırımlardan korunmalarını sağlayan sübjektif bir haktır. Ancak bu hakkın kullanılabilmesi, kanun koyucu tarafından "haber verme zamanı" özelinde belirli şartlara bağlanmıştır. Bir mükellefin pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmesi için, haber verme fiilinin aşağıdaki idari tespit ve işlemlerden önce gerçekleşmesi zorunludur:

İhbar Yapılmamış Olma Şartı: Mükellef hakkında beyan dışı bırakılan husus özelinde daha önce resmi makama ihbarda bulunulmamış olması gerekmektedir. İdarenin bilgisine girmiş bir vergi ziyaı hakkında sonradan verilen pişmanlık dilekçeleri hukuken sonuç doğurmaz. Ancak asılsız ihbarlar, mükellefin pişmanlık hakkını engellememelidir; hukuki güvenlik ilkesi gereği yalnızca sahih ve işleme konulabilir ihbarlar bu yolu kapatır (Candan, 2004:364-365).

Vergi İncelemesi Başlatılmamış Olma Şartı: Pişmanlık talebinin, yetkili memurlar tarafından vergi incelemesine başlanmadan önce verilmiş olması elzemdir. Danıştay 4. Dairesinin 17.04.1984 tarihli kararına (E.1983/2634, K.1984/1678) göre, inceleme yazısı mükellefe tebliğ edilmedikçe incelemenin hukuken başlamadığı kabul edilir.

Takdir Komisyonuna İntikal Etmemiş Olma Şartı: Bildirimin, olayın Takdir Komisyonuna sevkinden önce yapılması gerekmektedir. Danıştay 3. Dairesinin 13.10.1987 tarihli kararında (E.1986/897, K.1987/2238) belirtildiği üzere, komisyona intikal sonrası verilen dilekçeler için pişmanlık hükümleri uygulanamaz.

Kaçakçılık Suçunun Tespitinden Önce Olma Şartı: VUK 359. maddesi kapsamında kaçakçılık suçu teşkil eden fiiller için, haber vermenin suçun tespitinden önce yapılması şarttır. Kanun koyucu bu konuda katı bir tutum sergilemekte olup, tespit ile talebin aynı gün gerçekleşmesi durumunda dahi pişmanlık hükümleri uygulanmayabilir (Candan, 2004:367).

Tüm bunlara ek olarak Yetkili vergi dairesinin, pişmanlık hükümlerinin uygulama alanı dışında kalan vergisel konularda mükellefin talebini reddetmesi halinde dahi, dilekçeye eklenen beyannameler ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulmakta ve yasal süresinde verilmemiş beyannameler statüsünde işlem görmektedir (Işık & Topaç, 2006: 166).

C. Beyanname ve Tamamlama Yükümlülüğü

Beyanname hiç verilmemiş veya eksik/yanlış beyanda bulunulmuş ise, pişmanlık hükümlerinden yararlanabilmek için VUK'un 371'inci maddesi gereğince haber verme dilekçesinin kayda alınmasını takip eden 15 gün içinde beyanname verilmesi veya eksik/yanlış işlemlerin tamamlanması gerekmektedir. Kanun hükümlerinden

anlaşılacağı üzere, pişmanlık mekanizmasını "ıslah" aşaması takip etmekte olup, dilekçe sonrası sürecin eksiksiz tamamlanması zorunludur.

Pişmanlık talebinde bulunan mükellefin beyannamesinde zarar göstermesi veya vergiye tabi matrah elde edilememesi halinde müessesenin uygulanıp uygulanmayacağı, idare ile yargı arasında ciddi tartışma konusudur.

Maliye Bakanlığı 238 No'lu VUK Genel Tebliği ile, pişmanlıkla verilen beyannamelerde zarar beyanı veya mahsuplar nedeniyle ödenecek verginin bulunmaması halinde pişmanlık talebinin kabul edilmeyeceğini belirtmiştir.

Danıştay ise verdiği çeşitli kararlarda (Dan. 11. D., E. 1998/1562, K. 1999/1750), pişmanlık talebiyle verilen beyannamede matrah bildirilmemesi ya da beyan edilen matraha vergi isabet etmemesinin, pişmanlık hükümlerinin uygulanmasına engel teşkil edemeyeceği yönünde hüküm tesis etmiştir.

D. Ödeme Zorunluluğu

VUK'un 371'inci maddesinin 5'inci fıkrası uyarınca, pişmanlık hükümlerinden yararlanmak isteyen mükellef, ön şartları karşıladıktan sonra ödeme süresi geçmiş vergiyi ve bu vergi üzerinden 6183 sayılı Kanun'un 51'inci maddesi uyarınca hesaplanacak gecikme zammı oranında bir zammı, haber verme dilekçesinin kayda geçtiği günü takip eden 15 gün içinde ödemek zorundadır.

Pişmanlık koşullarının gerçekleşmesi için hem verginin hem de pişmanlık zammının öngörülen süre içinde ödenmesi gerekmektedir. Danıştay kararlarında (Dan. 11. D., E. 1997/1031, K. 1998/1481) açıkça belirtildiği üzere, pişmanlık zammı süresinde ödenmezse mükellefe pişmanlık hükümleri uygulanmayacak ve ayrıca ceza kesilecektir.

Bununla birlikte Danıştay, mükellef lehine yapılandırılmış vergilerin süresi içinde ödendiği kabul edilerek pişmanlık hükümlerinin uygulanabileceği yönünde de kararlar (Dan. 4. D., E. 1981/1752, K. 1982/193) vermiştir. Uygulamada vergi ve pişmanlık zammını zamanında ödemeyen mükellefler hakkında cezalı tarhiyat yapılmaktadır.

III. MÜESSESENİN İŞLEVSEL SONUÇLARI

A. Yasal Şartların Yerine Getirilmesi Durumu

Vergi yükümlüsünün pişmanlık ve ıslah kurumuna ilişkin tüm yasal gerekliliklerı eksiksiz biçimde ifa etmesi halinde, vergi ziyaı cezası uygulanmamakla birlikte VUK'un 359. maddesinde düzenlenen vergi kaçakçılığı suçu ve 360. maddesinde yer alan kaçakçılığa iştirak müeyyideleri de uygulamadan kaldırılmaktadır. Söz konusu müessesenin işlerlik kazanmasıyla, kamu idaresi olası yaptırımlardan feragat etmekle beraber, pratikte tahsil edilebilirliği oldukça sınırlı olan bir kamu alacağının en azından belli bir kısmının hazineye kazandırılmasını sağlamaktadır.

Diğer taraftan, bu kurumun devreye sokulması, cezai yaptırımların tatbiki sonucunda ortaya çıkabilecek idari, mali ve yargısal masrafların doğmasını engellemekte ve böylelikle kamu idaresi açısından önemli bir maliyet tasarrufu yaratmaktadır. Beyanname verilmemesinden kaynaklanan işlem yükü, pişmanlık hükümlerine başvurulmadığı durumlarda takdir komisyonlarına devredilmekte; bu husus idarenin işlem hacmini ve süreç maliyetini artırıcı bir etki doğurmaktadır (Erman, 1988:21).

Vergi mükellefinin pişmanlık ve ıslah düzenlemelerinden yararlanması, gerçekleştirmiş olduğu eylemin hukuka aykırı niteliğini ortadan kaldırmakta; ayrıca hem mükellef hem de vergi dairesi bakımından karşılıklı fayda üreten bir durum meydana getirmektedir. Bu uygulama, vergi idaresinin mükellefler nezdindeki kurumsal algısını güçlendirmekte; idarenin daha yapıcı, çözüm odaklı ve mükellef yanlısı bir yaklaşım benimsemesine katkı sağlamaktadır.

B. Yasal Şartların Yerine Getirilmemesi Durumu

Pişmanlık ve ıslah müessesesi, vergi hukukunda kendine özgü (sui generis) yapısı olan ve geçerliliği katı şekil şartlarına bağlanan bir düzenlemedir. Yasal düzenlemeler ve yargı kararları bütüncül olarak incelendiğinde; bu kurumun işlerlik kazanmasının, öngörülen sürecin tüm aşamalarıyla eksiksiz tamamlanmasına bağlı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu yapı, mükellefe tanınan basit bir bildirim kolaylığı değil, belirli koşulların bütünüyle sağlanması şartıyla hüküm ifade eden istisnai bir haktır.

Sürecin hukuki geçerliliği, yasal takvime ve belge düzenine tam uyumu zorunlu kılar. Başvuru sürecinde meydana gelecek herhangi bir aksama; beyanın süresinde yapılmaması, gerekli belgelerin sunulmaması veya irade beyanındaki belirsizlikler, pişmanlık talebini hukuken geçersiz hale getirir. Şartların bir bütün olması nedeniyle, prosedürün herhangi bir aşamasındaki eksiklik, sağlanan yasal korumanın tamamen ortadan kalkmasına ve sürecin genel hükümlere tabi olmasına yol açar.

Diğer taraftan, şekil şartlarına uygunluk, mali bir sonucun doğmasından daha öncelikli bir geçerlilik kriteridir. Mükellefin beyanı veya düzeltme işlemi sonucunda, ödenecek ilave bir verginin çıkmaması, kurumdan yararlanmaya engel teşkil etmez. Burada sistemin temel amacı, matrah farkı yaratmaktan ziyade prosedürün hukuka uygun yürütülmesidir. Dolayısıyla, sonucun mali açıdan nötr olması, tek başına uygulamanın reddini gerektirmez. Sonuç olarak pişmanlık müessesesi, ancak tüm şartların eksiksiz yerine getirildiği durumlarda hukuki sonuç doğuran bir bütündür. Kuralların ihlali, süreci geçersiz kılarak mükellef ve idare arasındaki ilişkiyi, pişmanlık başvurusundan önceki duruma döndürmekte ve cezai yaptırımların uygulanmasına zemin hazırlamaktadır.

C. Mükellef Açısından Etkileri

Mükellefin, vergiye uyumsuz fiilini kendi özgür iradesiyle idareye ihbar etmesi, muhatap olacağı mali külfeti minimize etmekte ve cezai sorumluluğu hafifletmek-

tedir. Bu mekanizma, mükellef açısından bir nevi "zararı sınırlama" stratejisi olarak işlev görmektedir.

Ağır cezalı tarhiyat riskiyle karşı karşıya kalan bir yükümlü için bu kurum, idarenin cezalandırıcı gücünü dengeleyen, uzlaşmacı ve onarıcı bir çıkış kapısıdır. Mükellefin idareyi "hasım" değil, "çözüm ortağı" olarak algılamasına olanak sağlayan bu yapı, teorik olarak vergi bilincinin yerleşmesine ve uyum kültürünün gelişmesine katkı sunmaktadır. Öte yandan, vergi yargılamasının teknik yapısı ve uzun süreli doğası göz önünde bulundurulduğunda, pişmanlık müessesesi mükellefi belirsiz bir hukuki sürecin mali ve manevi yükünden koruyan stratejik bir araç olarak işlev görmektedir. Uyuşmazlığın idari aşamada ve mükellefin kendi tercihiyle sonlandırılması, olası aleyhte karar sonucunda ortaya çıkabilecek ağır cezai yaptırımları ve faiz yükünü ortadan kaldırmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca nakdi tasarruf sağlamamakta; aynı zamanda işletmelerin operasyonel süreçlerini aksatan ve ticari itibarlarını zedeleyen vergi uyuşmazlığı riskini de bertaraf etmektedir. Böylece mükellef, kaynaklarını verimsiz bir hukuki mücadeleye tahsis etmek yerine, işletme sermayesini ve zamanını ekonomik faaliyetlerinin sürekliliğine yönlendirerek rasyonel bir mali yönetim sergilemiş olmaktadır.

D. İdare Açısından Etkileri

Pişmanlık ve ıslah müessesesinin işletilmesi, idarenin salt cezalandırıcı bir otorite olmaktan çıkıp uzlaşmacı bir kimliğe bürünmesine imkân tanıyabilmektedir. Bu yaklaşım, vergiye gönüllü uyumun artırılmasına ve idare ile mükellef arasında işbirliğine dayalı bir zeminin oluşmasına katkı sağlayabilmektedir. Söz konusu müessesenin bu işlevi, aynı zamanda idare bakımından tahsili riskli hale gelmiş kamu alacaklarının kaybını minimize eden bir güvence mekanizması niteliği taşıyabilmektedir.

İdare, fer'i alacaklardan kısmen vazgeçmekle birlikte asıl vergi alacağının hazineye intikalini sağlayarak kamu gelirlerinin sürdürülebilirliği açısından stratejik bir avantaj elde edebilmektedir. Bu tahsilat etkinliğinin yanı sıra, pişmanlık hükümlerinin işletilmesi Takdir Komisyonlarına yüklenecek ilave iş yükünü ortadan kaldırarak bürokratik süreçlerin tıkanmasını önleyebilmektedir. Bu sayede idare, sınırlı kaynaklarını rutin uyuşmazlıklar yerine nitelikli inceleme ve denetim faaliyetlerine yönlendirebilmektedir.

Sonuç olarak, pişmanlık müessesesinin tahsilat güvenliğini ve idari verimliliği temin ederken, mükellef ile idare arasında yapıcı bir diyalog kanalı açarak mali hukuk sisteminin işleyişinde dengeleyici bir rol üstlenebileceği söylenebilmektedir.

IV. ELEŞTİREL DEĞERLENDİRME: GÖNÜLLÜ UYUM MU, AHLAKİ RİZİKO MU?

Pişmanlık ve ıslah müessesesinin, mükellef açısından ceza kesilmeme ve hukuki süreçlerden kaçınma imkânı sunması ile idare açısından tahsilat etkinliğini artırması gibi olumlu yönleri bulunmakla birlikte, literatürdeki tartışmalar bu durumun iki yönlü bir etkiye sahip olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Müessese teorik

olarak gönüllü uyumu güçlendiren bir araç olarak tasarlanmış olmakla birlikte, uygulamada çeşitli riskleri beraberinde taşıyabilmektedir.

A. Ahlaki Riziko ve Stratejik Davranış Sorunu

Ahlaki riziko kavramı, modern iktisat literatürüne bilgi asimetrisi bağlamında Kenneth J. Arrow tarafından kazandırılmıştır. Arrow'un 1963 tarihli öncü çalışması, bir tarafın riskin sonuçlarına katlanmayacağını bildiği durumlarda daha riskli davranışlara yönelebileceğini teorik bir çerçeveye oturtarak, bu kavramın temellerini atmıştır (Arrow, 1963:941–973). Bu yaklaşım, daha sonra Pauly (1968), Stiglitz (1974) ve Holmström (1979) gibi iktisatçılar tarafından geliştirilmiş ve çağdaş sözleşme teorisinin temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

Ahlaki riziko sorunu, yalnızca özel sektör sözleşmeleri ya da sigorta piyasalarıyla sınırlı olmayıp, kamu maliyesi alanındaki çeşitli düzenlemelerin davranışsal sonuçlarını analiz etmek bakımından da önemli bir açıklayıcı güce sahiptir. Vergi hukukunda mükellef davranışlarını şekillendiren koruyucu düzenlemeler ve idarenin esnek uygulamaları da benzer biçimde bilgi asimetrisi ve teşvik uyumsuzluğu sorunlarını gündeme getirmektedir (Holmström, 1979:74–91).

Vergi sistemin mükellefe sağladığı güçlü koruma, bazı durumlarda "ahlaki riziko" yaratarak idarenin uzlaşmacı esnekliğini kötüye kullanma eğilimini besleyebilmektedir. Mükelleflerin, tespit edilme olasılığını hesaplayarak bilinçli olarak beyan dışı bırakma yoluna gidebildiği, bu durum kurumun özünde taşıdığı "iyi niyet" varsayımını zedelediği ve "yakalanmadıkça sorun yok" algısını güçlendirebileceği değerlendirilmektedir.

Özellikle toplumsal vergi bilincinin düşük olduğu ülkelerde, müessesenin sağladığı bu korumanın arzulanan vergi ahlakının ve gönüllü uyum kültürünün yerleşmesi yerine, kanuna aykırılıkların hukuki sonuçları hafifletilmiş stratejik bir tercihe dönüşmesi tehlikesini barındırabileceği ifade edilmektedir. Tekrarlayan pişmanlık başvurularının[4], bu kurumun kötüye kullanımının somut bir göstergesi olarak değerlendirilebileceği görüşü doktrinde yer almaktadır. Langenmayr (2015:2-3), dünyadaki benzer mekanizmaları modellediği çalışmasında, bu tür uygulamaların vergi yükümlülüğünü yerine getirmeyenler için bir "çıkış opsiyonu" sunabileceğine dikkat çekmektedir. İlgili modele göre, yakalanma olasılığının belirsiz olduğu durumlarda, mükelleflerin gelecekte pişmanlık benzeri hükümlerden yararlanarak cezai yaptırımlardan kaçınabileceklerini öngörmeleri, başlangıç aşamasında vergi uyumunu ertelemelerine yol açabilir. Bu durum, pişmanlık müessesesinin varlığının, bazı durumlarda vergiye gönüllü uyumu başlangıç aşamasında zayıflatabileceği ve ahlaki riziko sorununu gündeme getirebileceği şeklinde yorumlanabilir.

Uluslararası literatürde sıkça işlenen bir başka konu ise, mükelleflerin vergiye uyum kararlarını verirken, rasyonel bir fayda-maliyet analizi yapma eğiliminde olduklarıdır. Slemrod (2007:36), caydırıcılık modeli çerçevesinde, mükelleflerin vergi

---

[4] Çalışma kapsamında VUK 371. madde uyarınca verilen pişmanlık dilekçelerine ilişkin detaylı sayısal veri erişimi sınırlı olduğundan kavramsal çerçevede ele alınmıştır.

uyumu kararlarını belirsizlik altında bir tercih gibi değerlendirebileceğini; bu kararda yakalanma olasılığı ile karşılaşılacak yaptırımın büyüklüğünün belirleyici olabileceğini ifade etmektedir. Türk vergi sistemindeki pişmanlık ve ıslah müessesesi, bu denklemdeki "olası yaptırım maliyetini" düşüren bir faktör olarak ele alınabilir. Mükellefin, idare tarafından tespit edilene kadar beyan dışı kalmayı tercih edebileceği; riskin arttığını hissettiği anda ise pişmanlık hükümlerine başvurarak cezai yaptırımların etkisini hafifletebileceği öngörülebilir. Bu bağlamda Hartmann (2019:5) ve Allingham (1972:330) belirttiği üzere, mükelleflerin sadece denetim olasılığını değil, aynı zamanda sistemin sunduğu yasal imkânları da dikkate alarak beklenen faydayı maksimize etmeye çalışabilecekleri söylenebilir. Pişmanlık müessesesi, mükellef nezdinde "tespit edilmedikçe riskin yönetilebilir olduğu" algısını besleyerek, kanuna aykırı fiilleri, hukuki sonuçları hafifletilmiş stratejik bir tercihe dönüştürme potansiyeli taşıyabileceği unutulmamalıdır.

Ahlaki riziko sorununun, sadece ekonomik parametrelerle değil, aynı zamanda idareye duyulan güvenle de ilişkili olabileceği de literatürde tartışılmaktadır. Lisi (2019:2) ve Kirchler tarafından 2007 ve 2008 yıllarında ele alınan "Kaygan Zemin Çerçevesi", vergi uyumunun idarenin gücü ve mükellefin idareye duyduğu güven ekseninde şekillenebileceğini savunmaktadır. İdarenin pişmanlık gibi araçlarla sürekli bir esneklik sağlamasının, denetim gücünün yetersiz olduğu yönünde bir algı yaratabileceği ihtimalini güçlendirdiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak, pişmanlık ve ıslah müessesesinin idareye kısa vadede tahsilat artışı ve denetim maliyeti tasarrufu sağladığı kabul edilmekle birlikte, düzenlemenin uzun dönemde ahlaki riziko üretme ve vergi disiplinini zayıflatma ihtimali göz ardı edilmemelidir. Vergi esneklikleri mükellefler tarafından giderek daha fazla stratejik risk alanı olarak yönetilmekte; bu durum pişmanlık hükümlerini de potansiyel bir uyumsuzluk aracına dönüştürebilmektedir (Mulligan ve Oats, 2009: 681) . Bu nedenle, müessesenin teşvik yapısının Holmström'ün (1979:74) belirttiği teşvik uyumluluğu ilkesi çerçevesinde yeniden dengelenmesi ve denetim-caydırıcılık bileşenlerinin güçlendirilmesi, uzun vadeli vergi disiplininin korunması açısından faydalı olacaktır.

B. Vergi Adaleti ve Eşitlik İhlalleri

Pişmanlık müessesesinin uygulanmasının, vergi adaleti ve eşitlik ilkesi açısından tartışmalara yol açabileceği ileri sürülmektedir. vergi adaleti ve özellikle Anayasa'nın 10. maddesinde[5] belirtilen vergilemede eşitlik ilkesi (yatay eşitlik) açısından ciddi sorunlara ve tartışmalara yol açmaktadır. Eşitlik ilkesi, mali gücü aynı olanların aynı vergi yüküne ve suçu aynı olanların aynı yaptırıma tabi tutulmasını gerektirir (Akdoğan, 2009: 202). Nitekim Vergi pişmanlığı ve ıslah müesseseleri, aynı fiili işleyen mükellefler arasında idari tespit zamanına bağlı olarak farklılaşan sonuçlar doğurabilmektedir. VUK m. 371 ve m. 376 kapsamında, vergi ziyaına neden olan bir fiili gerçekleştiren iki mükellef, incelemenin başlama anına göre farklı yaptırımlarla

[5] Anayasa'nın 10. maddesi "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir".

karşılaşmaktadır: İnceleme öncesinde başvuran mükellef, vergi aslı ve pişmanlık zammı/gecikme faizi ödeyerek vergi ziyaı cezası ve kaçakçılık suçundan muaf tutulmaktadır. İnceleme sonrası tespit edilen mükellef ise vergi aslı, gecikme faizi, vergi ziyaı cezası ve olası hürriyeti bağlayıcı yaptırımlarla muhatap olmaktadır. Bu farklılaşma, fiilin haksızlık içeriği veya mükelleflerin kusur derecesinden ziyade, idarenin bilgi edinme anına dayanmaktadır. Pişmanlık veya ıslah hükümlerinden yararlanan mükelleflerin kaçırılan vergiyi ekonomik faaliyetlerinde kullanarak kazanç elde etmiş olabileceği dikkate alındığında, bu düzenlemenin vergi hukukunda eşitlik ilkesi ve ceza orantılılığı açısından tartışmalı yönleri bulunduğu söylenebilir (Bozdoğanoğlu, 2016:151).

Vergi adaletini olumsuz etkileyecek bir başka durum ise VUK m. 359'da düzenlenen kaçakçılık suçunun oluşumu için vergi ziyaı sonucu aranmazken, bu suç nedeniyle uygulanacak hürriyeti bağlayıcı cezadan kurtulmak için başvurulacak pişmanlık müessesesinin vergi ziyaı koşuluna bağlanmış olmasını ifade edebiliriz. Bu durum, kaçakçılık fiili işleyen mükellefler arasında farklı sonuçlar yaratabilmektedir. Kaçakçılık fiili ile birlikte vergi ziyaına da neden olan mükellefler pişmanlık hükümlerinden yararlanarak hem para cezasından hem de hürriyeti bağlayıcı cezalardan muaf olabilirken, vergi ziyaına neden olmayan kaçakçılık fiili işleyenler pişmanlık hükümlerinden yararlanamadıkları için hürriyeti bağlayıcı cezaya tabi olmaktadır. Bunun nedeni, pişmanlık hükümlerinden yararlanmanın vergi ziyaı koşuluna bağlanmasından kaynaklanmakta ve vergilemede eşitlik ilkesi açısından sorunlara sebebiyet verebilmektedir (Yoruldu, 2020:136) .

Pişmanlık müessesinde yer alan pişmanlık zammı, VUK m. 371 uyarınca ödeme süresi geçmiş vergi aslı üzerinden gecikme zammı oranında hesaplanmaktadır. Ancak makroekonomik koşulların bu oranları aştığı dönemlerde (pişmanlık zammı oranlarının piyasa faiz oranları ve enflasyon düzeyinin altında kaldığı durumlarda) VUK m. 371 uygulaması rasyonel mükellef için bir arbitraj fırsatına dönüşebilmektedir. Bu arbitraj mekanizması, vergi yükümlülüğünü zamanında yerine getiren dürüst mükellef ile pişmanlık hükümlerinden yararlanan mükellef arasında finansal bir ayrım yaratmaktadır.

Tablo 1: Uyum Maliyeti ve Pişmanlık Arbitrajı

Ekonomik Gösterge	Oran (Dönemsel Yaklaşık)	Etkisi ve Anlamı
TÜİK Yıllık Enflasyon (TÜFE)	%60 - %70 bandı (2023-2024)	Vergi borcunun reel değeri enflasyon oranında erimektedir.
Ticari Kredi Faiz Oranları	%40 - %60+ (Değişken)	İşletmelerin bankadan borçlanma maliyeti (Fonlama Maliyeti).
Pişmanlık Zammı (Mayıs 2024 Öncesi)	Aylık %3,5 (Yıllık Basit %42)	Devletten Borçlanma Maliyeti. Piyasa faizinin ve enflasyonun altında.
Pişmanlık Zammı (Mayıs 2024 Sonrası)	Aylık %4,5 (Yıllık Basit %54)	Kısmi düzeltme, ancak bileşik faiz etkisiyle hala avantajlı olabilir.

Kaynak: TÜİK (2023-2024), TCMB (2023-2024), VUK m. 371 (Pişmanlık Zammı Oranları)

Tablo 1'de sunulan 2023-2024 dönemindeki ekonomik göstergeler ışığında bu arbitraj fırsatının boyutunu somutlaştırmaktadır. İlgili dönemde TÜİK yıllık enflasyon oranı %60-%70 bandında (TÜFE, 2023-2024), ticari kredi faiz oranları ise %40-%60+ aralığında (değişken) gerçekleşmiştir. Buna karşılık, Mayıs 2024 öncesi pişmanlık zammı aylık %3,5 (yıllık basit %42), Mayıs 2024 sonrası ise aylık %4,5 (yıllık basit %54) olarak uygulanmıştır. Bu veriler, pişmanlık zammının (özellikle Mayıs 2024 öncesi dönemde) hem enflasyonun hem de piyasa faiz oranlarının oldukça altında kaldığını göstermektedir. Rasyonel bir mükellef perspektifinden bakıldığında, vergi borcunun ertelenmesi ve pişmanlık hükümleriyle düzeltilmesi, bankadan borçlanma maliyetine kıyasla belirgin bir finansal avantaj sağlamaktadır. Bu nedenle pişmanlık zammının, güncel ekonomik koşullar çerçevesinde düşük kalmaması ve tüketici fiyat endeksi üzerinden hesaplanması elzemdir. Söz konusu hususa dikkat edilmediği takdirde, zamanında vergi ödeyen mükellef, kaynaklarını piyasa koşullarında finanse etmek zorunda kalırken, pişmanlık hükümlerinden yararlanan mükellef, devlet eliyle sağlanan düşük maliyetli bir kredi imkanından yararlanmış olmaktadır. Bu durum, vergilemede eşitlik ve yatay adalet ilkeleri açısından sorunlu bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Pişmanlık ve ıslah müesseseleri, profesyonel danışmanlık hizmetlerine erişim farklılıklarından kaynaklanan eşitsizlik tartışmalarına da yol açabilmektedir. Güçlü bağlantılara sahip veya profesyonel vergi danışmanlığı hizmeti alan mükelleflerin, vergi incelemesi başlatılacağını resmi tebligat öncesinde öğrenerek pişmanlık başvurusu yapabilecekleri, bu durumun bilgi asimetrisine dayalı bir avantaj yaratabileceği ileri sürülmektedir (Slemrod, 2002: 1445-1447). Bu olgu, büyük ölçekli mükelleflerin VUK m. 371'i stratejik bir risk yönetimi aracı olarak kullanabilme imkanı tanırken, küçük ölçekli mükellefler aleyhine işleyebilecek bir yapı oluşturduğu değerlendirilmektedir. Pişmanlık müessesesinden yararlanma olasılığının, mükellefin ekonomik gücü ve profesyonel desteğe erişimi ile ilişkili hale gelmesinin, vergilemede yatay eşitlik ilkesi açısından tartışmalı olduğu uluslararası literatürde ifade edilmektedir (Langenmayr, 2017:2-3 & Doyle ve vd., 2: 2022).

C. Denetim Caydırıcılığının Zayıflaması

Pişmanlık müessesesinin varlığı, yükümlülerin davranışsal tepkileri göz önüne alındığında, idarenin caydırıcılık gücünü zayıflatma potansiyeli taşıdığı ileri sürülebilir. Müessese, suçun varlığını ortadan kaldıran bir sebep değil; sadece cezanın kesilmesini engelleyen bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2020:195 & Şenyüz, 2015:317). Dolayısıyla idare, bir yandan denetimi artırma vaadinde bulunurken, diğer yandan cezasızlık imkanı sunarak, geçmişteki uygunsuzlukları yakalamada yetersiz kaldığına dair zımni bir şüpme verebilmektedir (Leonard ve Zeckhauser, 1987:81).

Söz konusu şüphe, müessesenin tarihsel gelişiminde de kendini göstermiştir. 1950 yılında 5432 sayılı VUK ile vergi mevzuatına giren pişmanlık müessesesi, yalnızca bir yıl sonra 27.07.1951 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 5815 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Kanun gerekçesinde, VUK'da cezayı hatta bazı

hallerde vergiyi dahi kaldıran mücbir sebepler ve yanılma müessesesinin mevcut olduğu, bu müesseselerin varlığı karşısında pişmanlık müessesesinin vergi kaçırmaya olanak sağladığı belirtilmiştir. Özellikle, ağır vergi ziyaı hareketlerini işleyen mükelleflerin, maliyenin bir inceleme faaliyetine başladığını sezdikleri anda derhal pişmanlık dilekçesi vererek cezalarından kurtuldukları tespit edilmiştir . Bu gerekçe, mükelleflerin pişmanlık müessesesini, idarenin tespitinden önce stratejik bir korunma aracı olarak kullanabilme olasılığına işaret etmektedir. Ancak müessese, 1953 yılında 6094 sayılı kanunla "Islah ve Pişmanlık" adıyla yeniden yürürlüğe girmiş ve günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bu tarihsel döngü, pişmanlık müessesesinin vergi denetiminin caydırıcılığını zayıflatma potansiyeline ilişkin endişelerin yeni olmadığını, aksine sistemin kuruluş aşamasında bile tespit edildiğini göstermektedir (Ak ve Eker, 2016:5 & Yılmaz, 2020:200).

Türk vergi sisteminde pişmanlık ve ıslah uygulamasının, herhangi bir sayısal veya zamansal kısıtlama olmaksızın sürekli erişilebilir bir hak olarak sunulmasının, vergi denetimindeki caydırıcılığı zayıflatabileceği unutulmamalıdır. Mükelleflerin bu imkâna her dönem sınırsızca başvurabilmesi, uygulamayı bir uyum aracı olmaktan çıkarıp; vergi ödemelerinin sistematik olarak ertelendiği ve riskin yönetilebilir bir maliyet kalemine dönüştürüldüğü bir yapıya sürükleyebilir. Bu bağlamda, Rusya Federasyonu'nda (özellikle 140-FZ sayılı Yasa ile sermaye beyanlarında görüldüğü üzere) uygulanan "dönemsel kısıtlama" yaklaşımının, sistemin alışkanlık haline getirilmesini ve stratejik olarak kullanılmasını engelleyebilecek rasyonel bir politika seçeneği olabilir (Federal Law, 2015).

Mevcut yapıda, pişmanlık şartlarının yerine getirilmesiyle vergi ziyaı cezasının tamamen kaldırılması, mükellef açısından uyumsuzluğun maliyetini sadece vergi aslı ve gecikme faizi düzeyine indirmektedir. Bu durumun, cezaların caydırıcı etkisini ekonomik anlamda sınırladığı ileri sürülebilir. Oysa uluslararası örnekler incelendiğinde, maliyet-fayda dengesinin farklı kurulduğu görülmektedir. Örneğin Singapur Gelir İdaresi, gönüllü beyanlarda cezayı tamamen sıfırlamak yerine, kasıt ve zamanlamaya bağlı olarak belirli oranlara indirmekte; böylece hata düzeltmenin de mükellefe bir "mali bedeli" olduğunu hatırlatmaktadır. Benzer şekilde ABD'de, gönüllü bildirim mekanizması mükellefi hapis cezası riskinden korurken, parasal cezaları tamamen kaldırmamakta, sadece hafifletmektedir. Bu tür yaklaşımların, "bedelsiz af" algısının önüne geçerek, denetim korkusunu canlı tutabileceği ve vergi uyumunu artırabileceği öngörülmektedir (IRAS, 2023 & IRS, 2009). Diğer taraftan, mükelleflerin, riskli gördükleri dönemleri düşük tutarlı beyanlarla kapatarak kapsamlı bir vergi incelemesi riskini minimize etme eğiliminde olabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Denetim sürecindeki bu kapasite sorununun, uygulamayı fiilen bir "vergi kalkanına" dönüştürebileceği ve idarenin caydırıcılık gücünü aşındırabileceği literatürde vurgulanmaktadır (Akkoç Mutlu ve Bayar, 2022: 140).

Sonuç olarak, pişmanlık uygulamasının sınırlarının uluslararası örneklerdeki gibi yeniden belirlenmesinin; sistemin vergi kaçırmayı finanse eden bir araca dönüşmesini engelleyebileceği ve vergi idaresinin denetim etkinliğini destekleyen daha bütüncül bir uyum politikasına katkı sağlayabileceği görülmektedir.

D. Kamu Gelirlerinde Belirsizlik

Pişmanlık ve ıslah uygulaması, gecikmiş yükümlülüklerin idareye bildirilmesi yoluyla temel vergi alacağının tahsil edilmesini kolaylaştırsa da, kamu gelirlerinin bütünlüğü açısından daha karmaşık sonuçlar doğurmaktadır. İlk olarak, mükellefin durumu sonradan düzeltmesi hâlinde vergi ziyaı cezası uygulanmamakta; buna bağlı olarak idarenin, fiilin kendiliğinden ortaya çıkarılması hâlinde elde edebileceği cezai nitelikteki gelirlerden mahrum kalması söz konusu olmaktadır (Türkay, 2017:2). Benzer biçimde Bozdoğan (2017:166-167), cezaların caydırıcılığını zayıflatan bu yapının vergi kayıplarını yapısal hâle getirdiğini vurgulamaktadır.

Dünya literatürü bu durumu daha genel bir çerçevede ele almaktadır. OECD'nin en son 2015 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, pişmanlık mekanizmalarından elde edilen gelirlerin öngörülemez ve dönemsel olduğuna, bu nedenle bütçe tahmin modellerinde sapmalar yarattığına dikkat çekilmektedir. İdarelerin, başvuruların zamanlamasını, kapsamını ve niceliğini öngöremediği; bu durumun tahsilat projeksiyonlarında oynaklığa neden olduğu belirtilmektedir (OECD, 2015:17).

IMF'nin bulgularına göre ise, tekrarlayan pişmanlık uygulamalarının (önünde bir başvuru sınır olmadığı durumlarda) mükellef davranışlarında "bekleme stratejisi"ne yol açtığı ampirik olarak ortaya konulmuştur. Buna göre mükellefler, potansiyel vergi kaybının pişmanlık uygulamasıyla düşük maliyetle giderilebileceği beklentisiyle vergi ödeme isteklerini erteleyebilmektedir (IMF, 2022:6). Bu davranış biçimi, kısa vadede gönüllü uyumu teşvik ediyor gibi görünse de, uzun dönemde vergi tabanının aşınmasına, kalıcı gelir kayıplarına ve vergi denetiminin etkinliğinin zayıflamasına neden olabilmektedir (Alm & Torgler, 2011:126-127).

Türkiye'deki pişmanlık uygulamasına ilişkin veriler (pişmanlık dilekçesi sayısı, tutar vb.) tam şeffaflıkla yayımlanmadığı için nicel analiz sınırlı olmakla birlikte, yerli çalışmalar pişmanlık mekanizmasının cezalı tarhiyat yerine "yumuşak tahsilat" yolunu teşvik ederek vergi gelir kompozisyonunu değiştirdiğini ve bütçenin cezai gelir potansiyelini azalttığını teyit etmektedir (Şahin, 2008:65–67; Apalı, 2017:211).

Dolayısıyla, pişmanlık ve ıslah uygulamasının tahsilatı kolaylaştırıcı ve idare-mükellef ilişkisini yumuşatıcı işlevine rağmen, kamu gelirlerinin hem düzeyinde hem öngörülebilirliğinde önemli dalgalanmalar yarattığı ve bütçe disiplinini zorlaştırdığı değerlendirilmektedir.

E. İdari Kapasite ve Kaynak Verimsizliği

Pişmanlık başvurularının işleme alınması, beyanların kontrolü, tahsilat süreçlerinin izlenmesi, şart ihlallerinin tespiti ve gerektiğinde yeni tarhiyatların yapılması, vergi idaresi açısından önemli bir operasyonel iş yükü oluşturabilmektedir. Yerli çalışmalar, özellikle sık aralıklarla pişmanlık başvurusunda bulunan mükelleflerin dosyalarının tekraren işleme alınmasının, idarenin sınırlı insan kaynağını rutin işlemlere yönlendirme riski taşıdığını ortaya koymaktadır . Bu durum, özellikle denetim

ve risk analiz birimlerinde zaman ve uzmanlık kapasitesinin aşınmasına neden olabilmektedir (Şahin, 2008;70 & Türkay, 2017:6).

Uluslararası literatürde, bu etkinin daha geniş bir yönetişim ekseninde ele alındığı görülmektedir. OECD'nin değerlendirmeleri, pişmanlık müesseselerinin yoğun başvuru dönemlerinde idarede darboğaz ve kaynak verimsizliğine neden olabileceğini; özellikle gelişmekte olan ülkelerde kritik denetim faaliyetlerinin (nitelikli çalışan eksiğinin de etkisiyle) geri planda kalabileceğini belirtmektedir (OECD, 2023:137). IMF'nin uyarısı ise bu konuda daha net bir çerçeve sunmaktadır. Kurumlar, denetim kapasitesini düşük riskli pişmanlık başvurularına tahsis ettikçe, sistem genelinde vergi uyum maliyetinin yükselebileceği, denetim etkinliğinin zayıflayabileceği ve idarenin uzun vadede kapasite kaybına uğrayabileceği ifade edilmektedir (IMF, 2022:7,13,18). Söz konusu uluslararası değerlendirmeleri ulusal araştırmalar da destekler niteliktedir. Bu doğrultuda, idari iş yükünün arttığı dönemlerde mükellef haklarının korunmasına ilişkin usuli güvencelerin zayıflayabileceğini, inceleme süreçlerinde hukuki standartlara uyumun gerileyebileceğini ve idarenin kimi zaman "kolay iş" olan pişmanlık dosyalarına yönelirken riskli sektörlerdeki derinlemesine incelemeleri erteleyebileceğini gösteren çalışmalar mevcuttur (Pınar, 2016:26-28).

Dolayısıyla, pişmanlık müessesesinin sadece mali değil, kurumsal kapasite açısından da bir sorun yaratma potansiyeli taşıdığı ileri sürülebilir: kısa vadeli tahsilat kolaylığı sağlanırken, idarenin uzun vadeli denetim gücünün zayıflayabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, etkin bir risk odaklı denetim sistemi için gerekli personel, zaman ve analitik kapasitenin rutin pişmanlık işlemlerine ayrılması durumunda daha belirgin hale gelebilmektedir.

F. Ölçülülük İlkesi ve Mükellef Hakları

Pişmanlık ve ıslah müessesesinin temelinde, mükellefin kendi eksikliğini idareye bildirmesi karşılığında cezadan korunmasını sağlayan bir kolaylaştırıcılık işlevi bulunsa da, uygulamanın arka planında devletin tahsilat önceliğinin giderek belirginleştiği bir yaklaşım görülmektedir. Gelir idaresinin alacağını hızlı biçimde hazineye aktarabilme isteği, zaman zaman mükellef haklarına ilişkin koruma alanının daralmasına ve vergileme sürecinin ölçülülük ilkesiyle bağdaşmayan bir nitelik kazanmasına neden olabilir. Özellikle idarenin kamu alacağını güvence altına alma refleksi, uygulamanın maddi içeriğini şekillendirirken hukuki güvencelerin ikincilleştiği bir yapı ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum hem vergi yükümlülüleri arasındaki adalet duygusunu hem de ceza düzenlemelerinin genel önleyicilik amacını zedeleyebilmektedir. Uygulamada hukuki güvenliğin ve eşitliğin sağlanamadığına ilişkin değerlendirmeler, müessesenin ölçülülük ilkesini ihlal ettiği yönündeki eleştirileri güçlendirmektedir (Apalı, 2017: 211 & Bayraklı, 2017: 47–48).

Ölçülülük ilkesi bakımından bakıldığında, pişmanlık müessesesinin mali yaklaşım ekseninde kurgulanmasının, vergi yaptırımlarının şiddeti ile mükellefin ihlali arasındaki ilişkinin bozulmasına yol açma ihtimali bulunmaktadır. Ölçülülük, vergi alanında hem verginin yükü hem de cezaların ağırlığı açısından kamu yararı ile mükellefin temel hakları arasında makul bir denge kurulmasını gerektirmektedir.

Mudrecki, ölçülülük ilkesinin vergi hukuku sisteminin şekillenmesinde ve mükellef haklarının korunmasında kilit bir rol oynadığını açıkça vurgulamakta ve bu ilkenin vergi idaresi açısından günlük uygulamada esas alınması gereken bir standart olduğunu belirtmektedir (Mudrecki, 2021: 45). Benzer biçimde Yurtlu ve Bozdoğanoğlu, tek bir fiille hem vergi kaçakçılığı suçu hem de vergi ziyaı kabahati doğması durumunda, hapis cezasının yanında üç kat vergi ziyaı cezasının ayrıca uygulanmasının ölçülülük ilkeleri açısından ciddi tartışmalara yol açtığını, yaptırım bileşiminin toplam etkisinin mükellef üzerinde aşırı bir yük oluşturabildiğini ortaya koymaktadır (Yurtlu & Bozdoğanoğlu, 2022: 73). Bu çerçevede, pişmanlık müessesesinin vergi ziyaı cezasını kaldırırken usulsüzlük ve özel usulsüzlük yaptırımlarını büyük ölçüde koruyan yapısının, toplam yaptırım seviyesinin hâlâ ağır kalmasına ve ölçülülük dengesinin mükellef aleyhine kaymasına neden olabileceği görülmektedir.

Avrupa Komisyonu'nun KDV alanında gönüllü beyan programlarına ilişkin hazırladığı belgede, üye devletlerin yaptırım koşullarını belirlerken ölçülülük ilkesini dikkate alması ve mükellefin davranışı, hatanın türü, bütçeye etkisi gibi unsurları ayırt ederek farklılaştırılmış bir değerlendirme yapması önerilmektedir (European Commission, 2015: 2). Türk vergi sistemindeki pişmanlık düzenlemesi ise vergi ziyaı cezasını kaldırmakla birlikte usulsüzlük cezalarını ve gecikme yükümlülüklerini büyük ölçüde muhafaza etmekte; pişmanlık koşullarının ihlali halinde ise mükellef, kanuni süre geçtikten sonra beyanname vermiş gibi değerlendirilerek daha ağır yaptırımlara maruz kalabilmektedir (Apalı, 2017: 213). Bu yapı, idarenin mali alacak güvencesini ön plana çıkarırken, mükellefin öngörülebilirlik ve hukuki belirlilik haklarını sınırladığı ifade edilebilir. Pişmanlık müessesesinin bu haliyle, ölçülülük ilkesinin gerektirdiği duruma özgü değerlendirme yerine tek tip yaptırım mantığıyla işlediği ve mükellef hatalarını düzeltmeye özendiren bir uyum aracından çok, idari tahsilatın kesintisizliğini güvence altına alan bir mekanizma olarak işlev görülme riskini barındırdığı söylenebilir.

Sonuç olarak mali önceliklerin ağırlık kazanması, uygulamayı mükellefin öznel durumuna dayalı esnek değerlendirmeden uzaklaştırarak tahsilat hızı ve gelir kaybı endişesine indirgeyebilmektedir. Bu durum, ölçülülük denetiminin idare lehine gevşetilmesine ve mükellefler arası eşitliğin zedelenmesine yol açabilmektedir. Pişmanlık müessesesinin teoride beklenen "gönüllü uyumu teşvik" işlevini yerine getirebilmesi, ancak mali önceliklerle hak temelli yaklaşımın dengelendiği bir tasarımla mümkün olacağı unutulmamalıdır.

SONUÇ

Vergi toplama yetkisi, modern devletlerin mali sürdürülebilirliklerini güvence altına almalarının en belirleyici araçlarından biridir. Ancak ekonomik aktörlerin rasyonel davranış eğilimleri, vergi yükümlülüklerini azaltma veya erteleme yönünde çeşitli stratejik tercihler geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu durum, vergi otoritesini yalnızca cezalandırıcı mekanizmalara başvuran bir yapıya değil, aynı zamanda uyumu teşvik eden esnek politikalara yönelmeye zorlamaktadır. Pişmanlık ve ıslah

kurumunun temelinde yatan amaç da, tam bu iki yaklaşım arasında işleyen bir denge oluşturma çabasıdır.

Pişmanlık müessesesi, gönüllü uyum mekanizmaları içerisinde kendine özgü bir konuma sahiptir. Çerçevesi doğru çizildiğinde, yükümlünün idareyle karşı karşıya gelmeden eksikliklerini giderebilmesine imkân tanıyarak formel uyumu artırmakta; idare açısından ise tahsil kabiliyetini yükseltip inceleme süreçlerinin yoğunluğunu hafifletmektedir. Ancak bu işlevselliğin, sistemin iyi niyet varsayımıyla uyumlu biçimde çalışmasına bağlı olduğu açıktır. Müessesenin sağladığı cezadan muafiyet imkânı, hukuka aykırılıkların "yakalanmadığı sürece sürdürülebilir" olduğu yönünde yanlış bir algının yerleşmesi halinde, gönüllü uyumu teşvik etmek yerine ahlaki rizikoyu derinleştirme riski taşımaktadır.

Bu nedenle kurumun davranışsal etkileri üzerinde durulması önem arz etmektedir. Düzenlemenin sunduğu güvenli çıkış mekanizması, belirli mükellef gruplarında risk alma eğilimini artırabilmekte; bilinçli gecikme, kasıtlı yanlış beyan veya "pişmanlık fırsatı doğarsa düzeltirim" anlayışı şeklinde tezahür eden davranış modellerini besleyebilmektedir. Böyle bir durumda, sistem teşvik edici bir araç olmaktan çıkarak, cezai yaptırımların caydırıcılığını zayıflatıcı bir etkiye dönüşebilir. Bu yönüyle pişmanlık müessesesi, yalnızca hukuki değil aynı zamanda ekonomik ve davranışsal boyutlarıyla da dikkatli tasarlanması gereken bir politika aracıdır.

Kurumun etkinliğinin artırılabilmesi, teşvik edici yönleri ile disipline edici kontrol mekanizmaları arasında dikkatle gözetilmiş bir dengenin kurulmasına bağlıdır. Bu çerçevede, mükellefin iyi niyetinin nesnel ölçütlerle tanımlanması, tekrar eden başvuruların izlenmesi, müessesenin belirli fiiller bakımından sınırlandırılması ve idarenin uygulamadaki tutarlılığının güçlendirilmesi, hem gönüllü uyumun gerçek anlamda teşvik edilmesi hem de ahlaki rizikonun azaltılması açısından kritik öneme sahiptir. Buna ek olarak, VUK 371 kapsamında yapılan pişmanlık başvurularına ilişkin sayısal verilerin Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından düzenli ve erişilebilir biçimde yayımlanmaması, kurumun yıllar içindeki performansının ve vergi afları gibi dışsal unsurlarla ilişkisinin sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesini güçleştirmektedir. Bu nedenle ilgili verilerin kamuoyuyla sistematik olarak paylaşılması, hem vergi adaletinin tesisine yönelik politikaların daha sağlam temellere oturtulmasına hem de pişmanlık müessesesinin uyum kültürünü zayıflatmadan işlevselliğini koruyacak şekilde geliştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır.

Ayrıca pişmanlık ve ıslah düzenlemesi, hem kamu gelirlerinin korunması hem de idari süreçlerin rasyonelleştirilmesi bakımından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bu potansiyelin sürdürülebilmesi; mükellef davranışlarını doğru yönlendiren, kötüye kullanım ihtimallerini azaltan ve idare ile yükümlü arasındaki güven ilişkisini güçlendiren bir uygulama mimarisine bağlıdır. Bu çerçevede kurumun gelecekteki başarısı, yalnızca normatif hükümlerle değil; aynı zamanda etkin denetim, öngörülebilir idari yaklaşım ve yüksek düzeyde vergi bilincine dayalı bir uyum kültürünün oluşturulmasına bağlı olacaktır.

Son söz olarak, Türkiye uygulamasında pişmanlık müessesesinin mevcut hali, belirli kurumsal ve ekonomik özellikleri nedeniyle ahlaki riziko üretme potansiyeli

taşımaktadır. Başvuru sayısı ve dönemi bakımından herhangi bir sınırlamanın bulunmaması, müesseseyi sistematik bir "sonradan düzeltme" aracına dönüştürme riskini artırmaktadır. Özellikle 2024 öncesi dönemde pişmanlık zammı oranlarının enflasyon ve piyasa faizlerinin belirgin biçimde altında kalması, gecikmiş ödemeyi rasyonel bir tercih hâline getirebilmektedir. Buna veri şeffaflığı eksikliği ve denetim kapasitesindeki sınırlılıklar eklendiğinde, kötüye kullanımın tespit edilmesi ve sınırlandırılması güçleşmektedir. Buna karşılık, başvuru koşullarının ve sıklığının sınırlandırılması, pişmanlık zammının makroekonomik göstergelerle uyumlu ve caydırıcılığı koruyacak biçimde belirlenmesi, pişmanlık verilerinin izlenmesi ve denetim kapasitesinin güçlendirilmesi hâlinde, müessesenin (OECD örneklerinde olduğu gibi) ahlaki riziko kaynağı olmaktan çıkıp etkin bir gönüllü uyum aracına dönüşmesi mümkün görünmektedir.

KAYNAKÇA

Ak, A., & Ekeryılmaz, Ş. (2016). Türk vergi hukukunda pişmanlık ve ıslah müessesesinin geçirdiği aşamalar ve mevcut halinin değerlendirilmesi. **Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi**, 8(2).

Akdoğan, A. (2009). **Kamu maliyesi** (13. baskı). Gazi Kitabevi.

Akkoç Mutlu, E., & Bayar, E. (2022). **Türk vergi hukukunda pişmanlık ve ıslah**. Yetkin Yayın.

Alm, J., & Torgler, B. (2011). Do ethics matter? **Journal of Economic Behavior & Organization**, 80(1), 125--145.

Allingham, M. G., & Sandmo, A. (1972). Income tax evasion: A theoretical analysis. **Journal of Public Economics**, 1(3--4), 323--338.

Apalı, İ. (2017). Vergi Usul Kanununa göre pişmanlık ve ıslah müessesesi uygulaması ve faydaları. **Mali Çözüm**, Mart--Nisan, 211--220.

Arrow, K. J. (1963). Uncertainty and the welfare economics of medical care. **American Economic Review**, 53(5), 941--973.

Bayraklı, H. H. (2006). **Vergi ceza hukuku** (3. baskı). Külcüoğlu Kültür Merkezi Yayınları.

Bayraklı, H. H. (2017). Pişmanlık ve ıslah hükümleri karşısında vergi kaçakçılık suçlarının konumu. **TAAD**, 31, 47--64.

Bozdoğanoğlu, B. (2016). Vergi hukuku ve ceza hukuku normları açısından pişmanlık: Sorunlar--yaklaşımlar--çözüm önerileri. **International Journal of Public Finance**, 1(2), 146--167.

Bozdoğan, D. (2017). Pişmanlık ve ıslah müessesesinin vergi cezalarının yaptırım gücü üzerine etkisi. **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 12(1), 153--168.

Candan, T. (2004). **Vergi suç ve cezaları** (2. baskı). Süryay.

Doyle, E., Frecknall-Hughes, J., & Summers, B. (2022). Ethical reasoning in tax practice: Law or is there more? **Journal of International Accounting, Auditing and Taxation**, 48, 100483.

Edizdoğan, N., Taş, M., & Çetinkaya, A. (2007). **Vergi ceza ve yargılama hukuku**. Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Erman, S. (1988). **Vergi suçları**. İstanbul Üniversitesi Nazım Terzioğlu Basım Atölyesi.

Erol, A. (2010). Nitelikli vergi suçlarında etkin pişmanlık uygulanabilir mi? **Yaklaşım Dergisi**, (205).

European Commission. (2015). Voluntary disclosure and related issues (EU VAT Forum). Brussels: DG TAXUD.

Federal Law No. 140-FZ. (2015). Federal law on the voluntary declaration of assets and accounts (deposits) in banks. The State Duma of the Federal Assembly of the Russian Federation.

Hartmann, A., Mueller, M., & Kirchler, E. (2019). Tax compliance: Research methods and decision processes. **WU International Taxation Research Paper Series**, No. 2019-04.

Holmström, B. (1979). Moral hazard and observability. **Bell Journal of Economics**, 10(1), 74--91.

IMF. (2022). **Voluntary disclosure programs: Design, principles, and implementation considerations**. International Monetary Fund.

IRAS. (2023). **IRAS e-tax guide: Voluntary disclosure programme** (6th ed.).

IRS. (2009). **Voluntary disclosure practice** (IRM 9.5.11.9). U.S. Department of the Treasury.

Işık, İ., & Topaç, S. (2006). Pişmanlık ve ıslah kurumundan yararlanma koşulları. **Yaklaşım Dergisi**, Temmuz, (163).

Kaneti, S. (1989). **Vergi hukuku** (2. baskı). Filiz Kitabevi.

Karakoç, Y. (1994). **Türk vergi ceza hukukunda pişmanlık ve ıslah**. Tükelmat A.Ş.

Kirbaş, S. (1983). **Vergi suçları ve cezalardan kurtulma yolları** (2. baskı). Yayla Matbaacılık.

Kirchler, E. (2007). **The economic psychology of tax behaviour**. Cambridge University Press.

Kirchler, E., Hoelzl, E., & Wahl, I. (2008). Enforced versus voluntary tax compliance: The "slippery slope" framework. **Journal of Economic Psychology**, 29(2), 210--225.

Kızılot, Ş. (1991). **Vergi Usul Kanunu ve uygulanması** (Cilt 3). Savaş Yayınları.

Langenmayr, D. (2015). Voluntary disclosure of evaded taxes -- Increasing revenues, or increasing incentives to evade? In **Beiträge zur Jahrestagung des Vereins für Socialpolitik**.

Langenmayr, D. (2017). Voluntary disclosure of evaded taxes---Increasing revenue, or increasing incentives to evade? **Journal of Public Economics**, 151, 110--125.

Leonard, H. B., & Zeckhauser, R. J. (1987). Amnesty, enforcement, and tax policy. In L. H. Summers (Ed.), **Tax policy and the economy** (Vol. 1, pp. 55--86). MIT Press.

Lisi, G. (2019). Slippery slope framework, tax morale and tax compliance: A theoretical integration and an empirical assessment. **Discussion Papers in Economic Behaviour**, 02/19.

Mudrecki, A. (2021). The contemporary significance of the principle of proportionality in tax law. **Białostockie Studia Prawnicze**, 26(4), 37--54.

Mulligan, E., & Oats, L. (2009). Tax risk management: Evidence from the US. **British Tax Review**, 6(1) 680-703.

Mutlu, E. (2015). Pişmanlık ve ıslah müessesesinde kendiliğinden haber verme, ihbar ve incelemeye başlanılması. **E-Yaklaşım**, Mayıs, (269).

OECD. (2015). **Voluntary disclosure programmes: A pathway to tax compliance**. OECD Publishing.

Pauly, M. V. (1968). The economics of moral hazard: Comment. **American Economic Review**, 58(3), 531--537.

Slemrod, J. (2007). Cheating ourselves: The economics of tax evasion. **Journal of Economic Perspectives**, 21(1), 25--48.

Slemrod, J., & Yitzhaki, S. (2002). Tax avoidance, evasion, and administration. In **Handbook of Public Economics** (Vol. 3, pp. 1423--1470). Elsevier.

Stiglitz, J. E. (1974). Incentives and risk sharing in sharecropping. **Review of Economic Studies**, 41(2), 219--255.

Şahin, K. (2008). Pişmanlık ve ıslah hükümlerine göre verilen beyannameler, özellikli durumlar ve yapılacak işlemler. **Vergi Raporu**, 106, 65--72.

Şenyüz, D. (2015). **Vergi ceza hukuku: Vergi kabahatleri ve suçları**. Ekin Yayınevi.

TCMB (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası). (2023--2024). Ticari kredi faiz oranları istatistikleri. https://www.tcmb.gov.tr

Tosuner, M., & Arıkan, Z. (2008). **Vergi uyuşmazlıklarının idari aşamada çözümü ve Türk vergi yargısı**, İzmir.

Türkay, İ. (2017). Türk vergi hukukunda pişmanlık ve ıslah müessesesi. **Vergialgı**, 1--23.

Türkiye Cumhuriyeti. (1961). **Vergi Usul Kanunu (VUK)**. Resmî Gazete, 10.01.1961, Sayı: 10703.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (2023--2024). Tüketici fiyat endeksi (TÜFE). https://www.tuik.gov.tr

Yılmaz, E. (2002). **Hukuk sözlüğü** (Genişletilmiş 7. baskı). Yetkin Yayınları.

Yılmaz, E. (2020). Türk vergi hukukunda pişmanlık ve ıslah müessesesi. In Ö. Saygın (Ed.), **Vergi ortak paydasında bilimsel değerlendirmeler** (Bölüm 7). İksad Yayınevi.

Yoruldu, M. (2020). Hüküm ve sonuçlarıyla pişmanlık ve ıslâh müessesesi. **Ida Academia**, 3(2), 133--142.

Yurtlu, V., & Bozdoğanoğlu, B. (2022). Vergi ceza hukukunda kaçakçılık fiillerine uygulanacak cezaların ölçülülük ve non bis in idem ilkeleri açısından incelenmesi. **International Journal of Public Finance**, 7(1), 73--92.

Yargı kararları

Danıştay 3. Dairesi, E. 1986/897, K. 1987/2238, T. 13.10.1987.

Danıştay 4. Dairesi, E. 1981/1752, K. 1982/193, T. 22.02.1982.

Danıştay 4. Dairesi, E. 1983/2634, K. 1984/1678, T. 17.04.1984.

Danıştay 4. Dairesi, E. 1995/2170, K. 1995/3774, T. 02.10.1995.

Danıştay 7. Dairesi, E. 1992/2312, K. 1992/4507, T. 22.09.1992.

Danıştay 7. Dairesi, E. 2004/3489, K. 2006/3893, T. 07.12.2006.

Danıştay 11. Dairesi, E. 1995/1155, K. 1995/3903, T. 02.10.1995.

Danıştay 11. Dairesi, E. 1997/1031, K. 1998/1481, T. 05.05.1998.

Danıştay 11. Dairesi, E. 1998/1562, K. 1999/1750, T. 05.05.1999.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Genel Kurulu, E. 1991/420, K. 1992/322, T. 02.10.1992.